

BARIERY SPOŁECZNE W TRANSPLANTOLOGII W OPINII MŁODYCH POLAKÓW

SOCIAL BARRIERS IN TRANSPLANTATION IN THE OPINION OF THE YOUNG POLES

Patryk Wojciechowski¹, Monika Szpringer²

¹ Student Wydziału Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum

Dziekan: prof. dr hab. Tomasz Brzostek

² Zakład Profilaktyki Społecznej

Instytut Zdrowia Publicznego

Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Kierownik Zakładu: prof. nadzw. dr hab. n. hum. Monika Szpringer

STRESZCZENIE

Medycyna transplantacyjna w porównaniu z innymi specjalnościami medycznymi niesie ze sobą wiele problemów zarówno prawnych, etycznych, jak i społeczno-obyczajowych.

Cel pracy: Poznanie opinii i wiedzy uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz studentów kierunków medycznych i pedagogicznych z terenu Kielc na temat dawstwa narządów oraz barier społecznych w transplantologii, posiłkując się opinią specjalistów na ten temat.

Materiał: Badaniem objęto 304 osoby – licealistów i studentów z terenu Kielc. Dodatkowo przeprowadzono 2 wywiady ze specjalistami w dziedzinie transplantologii.

Metody: Wykorzystano sondaż diagnostyczny. Narzędziami badawczymi były kwestionariusze ankiety i wywiadu.

Wyniki: Przeprowadzone badania pokazały, że młodzież akceptuje transplantologię jako metodę leczenia chorych (95,7%). Większość ankietowanych gotowa byłaby oddać swoje narządy po śmierci (91,1%) oraz organy od zmarłej bliskiej osoby (77,3%). Najczęstszą przyczyną zgłaszania sprzeciwów przez rodzinę zmarłego na pobranie organów w opinii młodych ludzi są przekonania religijne (61,5%), względy emocjonalne (54,6%) oraz nieznamość problemów medycznych (45,7%). Badana grupa osób wykazuje niski poziom wiedzy na temat transplantologii. Większość ankietowanych chętnie podpisałaby oświadczenia woli (62,5%).

Wnioski: Główną barierą w transplantologii wśród młodych Polaków jest niski poziom wiedzy na ten temat, co w znacznym stopniu ogranicza podejmowanie decyzji w tej kwestii w świadomy sposób. W tym celu ważne jest, aby prowadzić różnego rodzaju kampanie edukacyjne dla młodzieży na temat dawstwa narządów.

Słowa kluczowe: przeszczepianie, śmierć mózgową, ksenotransplantacje, dawca narządu, bariery społeczne.

SUMMARY

In comparison to other medical specialties, transplantation medicine entails a numerous problems, not only legal and ethical but also social and moral ones. The aim of the research: To interview secondary school students as well as medicine and pedagogics university-level students, from the city of Kielce. To learn their opinions and level of knowledge on the issue of organ donation and social barriers in transplantation, with the aid of additional expert advice on the topic. Respondents: The research was conducted on 304 people – secondary school and university students from Kielce. In addition, two interviews were conducted with experts in transplantation. Methods: The diagnostic poll method was used. Questionnaire and interview forms were used as the research tools. Results: The research has shown that the young approve of transplantation as a method of curing patients (95,7%). The majority of respondents would be ready to donate their own organs after their death (91,1%) as well as the organs of their deceased relative (77,3%). According to young people the main reasons for a family objecting to collection of organs of their deceased relative are religion (61,5%), emotional considerations (54,6%) and ignorance of medical problems (45,7%). The examined group has shown a low level of knowledge on the topic of transplantation. However, the majority of respondents would willingly sign a declaration of will. Conclusions: The main barrier in transplantation among young Poles is a low level of knowledge on this issue, which considerably limits making conscious decisions in this matter. Therefore, it is essential to start different educational campaigns for the young on the issue of organ donation.

Key words: transplantation, brain death, xenotransplantation, organ donor, social barriers.

WSTĘP

W ostatnim pięćdziesięcioleciu nastąpił intensywny rozwój medycyny transplantacyjnej. Przeszczepianie narządów stało się skuteczną metodą leczenia chorych ze skrajną niewydolnością narządową. W porównaniu z innymi specjalnościami medycznymi, transplantologia – pomimo ratowania życia ludzkiego – niesie ze sobą wiele problemów etycznych, społeczno-obyczajowych i prawnych. „Poza człowiekiem chorym i lekarzem wykonującym zabieg – potrzebny jest narząd pobrany od innego człowieka, czyli dawcy” [1]. Istotną sprawą jest fakt, że „do przeszczepienia potrzebny jest żywy narząd, pobrany od osoby zmarłej” [2].

Badania przeprowadzone w 2009 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej wskazują, że „dzieciwiciu na dziesięciu Polaków (91%) aprobuje pobieranie narządów od osób zmarłych, aby ratować życie lub przywracać zdrowie innym ludziom, zaś sprzeciw wyraziło zaledwie 6% populacji” [3]. Mimo że większość społeczeństwa akceptuje pobieranie organów i tkanek, to znacznie mniej ludzi wyraża zgodę na wykorzystanie po śmierci swoich narządów bądź narządów bliskich osób. Istnieje również duża „rozbieżność między deklarowaną akceptacją metody leczenia a zachowaniem (zrozumiałym psychologicznie) w momencie utraty osoby bliskiej” [2]. Wśród różnych aspektów dotyczących przeszczepiania narządów można wyróżnić te, które są szczególnie czułe w odbiorze społecznym:

- zrozumienie i akceptacja zarówno przez społeczeństwo, jak i środowisko medyczne koncepcji oraz kryteriów śmierci mózgowej;
- wciąż istniejący problem w sposobie wyrażania zgody, a także sprzeciwu dotyczącego pobierania narządów od osób zmarłych;
- obawa społeczeństwa przed stosowaniem praktyk komercyjnych w transplantologii, czyli handlu narządami, oraz czerpaniu korzyści majątkowych;
- kryteria wyboru biorcy danego narządu ulegające nieustannie insynuacjom ze strony mediów.

Skutkiem powyższych czynników jest niska liczba pobieranych narządów od osób zmarłych w porównaniu do zapotrzebowania na nie, a co za tym idzie, lista osób oczekujących na przeszczepienie narządów wciąż się wydłuża [2].

Istotną rolę w społecznym odbiorze transplantologii jako metody leczenia mają niewątpliwie środki masowego przekazu. Prasa, radio, a w szczególności telewizja „w sposób nadmiernie emocjonalny przedstawiają problemy pojedynczych osób, nie poruszając zarazem problemu społecznego” [4]. „Kaźde doniesienie medialne – oparte na publicznych wypowiedziach lub zasłyszanych, często niesprawdzonych

informacjach – wpływa bardzo negatywnie na społeczny odbiór tej metody leczenia” [2]. W ten sposób media kreują fałszywy obraz transplantologów jako osób pośredniczących w handlu narządami oraz czerpiących z tego korzyści majątkowe [1, 2, 4].

W społecznym odbiorze przeszczepiania narządów duże znaczenie ma także sposób wyrażania zgody na ich pobranie. Część społeczeństwa uważa, że to rodzina zmarłego powinna decydować o pobraniu narządów z ciała zmarłej osoby. Z kolei niektórzy, zarówno ze środowiska medycznego, etycznego, jak i społecznego, uważają, że pobranie narządów możliwe jest w przypadku udzielenia za życia zgody wprost. W większości krajów europejskich zmarły za życia musi wyrazić sprzeciw wobec pobrania narządów [5]. W Japonii sytuacja jest nieco odmienna. Jeśli osoba, u której podejrzewa się śmierć mózgową, wyraziła wcześniej zgodę na pobranie narządów, wówczas możliwe jest rozpoczęcie procedur pozwalających na postawienie diagnozy śmierci mózgowej oraz uznanie osoby za zmarłą. W ten sposób osoba ta staje się dawcą narządów. Natomiast w przypadku braku zgody zabronione jest pobieranie narządów, a osobę taką należy traktować jako normalnego pacjenta. Każdy obywatel Japonii sam podejmuje decyzję „o tym, która forma śmierci będzie uznana za jego śmierć” [6].

Niezajomość obowiązującej w Polsce ustawy transplantacyjnej oraz pojęcia i mechanizmu śmierci mózgowej, a także kryteriów jej orzekania są istotnymi czynnikami zmniejszającymi liczbę pobieranych narządów. „Wielu może stwierdzić, że problem ich nie dotyczy. Nikt nie wie, jak potoczą się jego losy i czy sam nie stanie się biorcą czekającym na jedyną szansę dalszego nowego życia możliwego jedynie dzięki transplantacji” [7].

Zjawisko śmierci w naszym społeczeństwie to temat tabu. Akceptacja społeczeństwa na pobieranie narządów od zmarłych byłaby niewątpliwie ogromnym wkładem społecznym w system ochrony zdrowia [8]. Gdyby nie obojętność ludzi na czyjeś cierpienie oraz brak zdolności współodczuwania, medycyna transplantacyjna w pełni funkcjonowałaby nie tylko w Polsce, lecz także na całym świecie [9]. Ponadto gdyby wiedza i świadomość społeczeństwa na temat przeszczepiania narządów była wystarczająco duża, to pobranie narządów ze zwłok zaledwie połowy śmiertelnych przypadków umożliwiłoby uratowanie życia osób czekających na przeszczep. „Sprzeciw na pobranie narządów po śmierci prawie zawsze jest równoznaczny z wyrokiem śmierci dla 6 innych osób, które nie mogą doczekać się przeszczepienia” [1, 4, 6].

Transplantacja narządów potrzebna jest społeczeństwu, a nie lekarzom, dlatego warto zgłębiać

swoją wiedzę na temat przeszczepiania narządów od osób zmarłych, śmierci mózgowej czy też kryteriów wyboru biorcy. „Wiedza na temat transplantologii jest równie bezcenna co dar życia” [10].

CEL PRACY

Celem pracy było poznanie opinii i wiedzy uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz studentów kierunków medycznych i pedagogicznych z terenu Kielc na temat dawstwa narządów oraz barier społecznych w transplantologii, dodatkowo posiłkując się opinią specjalistów na ten temat.

MATERIAŁ I METODY

Badaniem objęto 304 osoby, z czego licealiści stanowili 34,2% (104 osoby), studenci kierunków medycznych – 33,2% (101 osób), natomiast studenci kierunków pedagogicznych – 32,6% (99 osób). Badania zostały przeprowadzone w 2011 roku na przełomie dwóch miesięcy: marca i kwietnia wśród uczniów VII Liceum Ogólnokształcącego im. Józefa Piłsudskiego w Kielcach, a także studentów z Wydziału Nauk o Zdrowiu oraz Wydziału Pedagogicznego i Artystycznego Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach. Dodatkowo przeprowadzone zostały 2 wywiady ze specjalistami w dziedzinie transplantologii:

- transplantologiem dr. n. med. Markiem Szymczakiem z Kliniki Chirurgii i Transplantacji Narządów w Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie;
- koordynatorem transplantacyjnym ze Szpitala Klinicznego Dzieciątka Jezus w Warszawie – mgr pielęgniarstwa Małgorzatą Zelman.

W przedstawionej pracy wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Technikami były zarówno ankieta, jak i wywiad ankietowy, natomiast narzędziami badawczymi autorskie kwestionariusze ankiety i wywiadu.

WYNIKI

W badaniu udział wzięło 229 kobiet (75,3%) oraz 75 mężczyzn (24,7%). Grupę badaną podzielono na 4 przedziały wiekowe: 16–18 lat, 19–21 lat, 22–26 lat oraz powyżej 26 lat.

Analizie poddano poziom wiedzy na temat transplantologii w rozpatrywanej grupie licealistów oraz

studentów. Większość ankietowanych osób oceniła swój stan wiedzy na temat transplantologii jako średni (56,9%). Tylko co dziesiąty respondent ocenił swój poziom wiedzy wysoko (10,2%), natomiast 1/3 grupy badanych przyznała, że ich wiedza na temat przeszczepiania jest bardzo mała (32,9%).

Próbując ustalić, co sądzą respondenci o transplantologii, zbadano jaka jest postawa ankietowanych wobec tej metody leczenia. Większość badanej grupy traktuje transplantologię jako jedną z form ratowania zdrowia i życia innych ludzi. Stanowią oni 89,5% spośród wszystkich uczestników badań. Zaledwie 3 osoby (1%) nie akceptują takiej formy leczenia.

Przeanalizowano również najczęstsze źródła informacji na temat transplantologii oraz medycyny transplantacyjnej według ankietowanych. Respondenci najczęściej wskazywali telewizję jako źródło informacji na temat przeszczepiania (77%). Na drugim miejscu znalazła się prasa z około 38% poparciem badanych osób. Kolejnym najczęstszym źródłem informacji według ankietowanych są organizowane programy edukacyjne na temat transplantologii (24,3%). Najwięcej spośród całej badanej grupy, bo aż 30 studentów kierunków medycznych – co stanowi około 10% – zaznaczyło zajęcia na uczelni jako miejsce, w którym można zdobyć informacje na temat przeszczepiania. Dla studentów kierunków pedagogicznych oraz licealistów uczelnia bądź szkoła nie jest dobrym informatorem na temat transplantologii.

Analizie poddano również to, kto powinien być odpowiedzialny za przekazywanie informacji na temat transplantacji. Spora część ankietowanych (70,4%) uważa, że to lekarze powinni propagować idee transplantologii. Z kolei 178 respondentów (58,6%) zaznaczyło mass media. Natomiast 49% osób badanych wskazało na grono nauczycieli.

Oceniono także akceptację pobierania narządów od osób zmarłych w celu leczenia oraz ratowania życia innych osób. Duży odsetek badanych osób (ok. 96%) akceptuje pobieranie narządów od osób zmarłych w celu leczenia chorych ze skrajną niewydolnością narządową. Tylko nieliczni respondenci nie akceptują takiej formy ratowania życia chorym (4,3%).

Dokonano również analizy akceptacji pobierania organów od osoby zdrowej w przypadku, gdy pragnie ona ofiarować swój narząd innej osobie. Większość badanych osób (ok. 94%) akceptuje pobieranie narządów, tkanek bądź komórek od osoby zdrowej jedynie w przypadku, gdy została wyrażona świadomie zgoda potencjalnego dawcy na tego typu zabieg.

Respondenci ponadto zostali spytani o to: „czy zgodziliby się na pobranie narządów z ich ciała po śmierci?” oraz „czy zgodziliby się na pobranie narządów od zmarłej bliskiej im osoby?” Duża część badanej populacji deklaruje gotowość oddania swoich

narządów po śmierci (91,1%), natomiast 27 osób (8,9%) nie wyraziło takiej zgody. Spora część ankietowanych (77,3%) nie sprzeciwiłaby się pobraniu narządów od zmarłej bliskiej osoby. Z kolei prawie 23% osób badanych byłaby przeciwna przeprowadzeniu tego typu zabiegu – w tym około 10% licealistów oraz nieco ponad 8% studentów kierunków pedagogicznych.

Przeanalizowano również stosunek respondentów do pobierania narządów od zmarłej osoby, pomimo wyrażanego sprzeciwu rodziny. Większość badanych osób (60,5%) uważa, że pobranie organów od zmarłej osoby, pomimo sprzeciwu rodziny, możliwe jest jedynie w przypadku, gdy wiadomo, że osoba za życia wyraziła taką zgodę. Natomiast 13,5% jest zdania, że bez względu na stanowisko rodziny zespół transplantacyjny powinien przystąpić do pobierania narządów. W ocenie 43 respondentów (14,1%) lekarze nie powinni przystępować do tego typu zabiegu w przypadku, gdy rodzina wyraziła sprzeciw. Około 12% badanych nie potrafi zająć stanowiska w tej kwestii.

Zbadano ponadto, czy ankietowani wypełnili oświadczenie woli, czyli zgodę na oddanie swoich narządów po śmierci. Jeśli tak, to „czy noszą ją przy sobie?” oraz „czy rozmawiali z rodziną o owej decyzji?”. Jedynie 96 osób spośród badanej grupy, co stanowi 31,6%, podpisało tego typu zgodę. Spora część respondentów – 208 osób (68,4%) – nie zrobiła tego.

Wśród ankietowanych, którzy wypełnili taką deklarację, większość (71,9%) nosi ją przy sobie. Największy odsetek stanowią studenci kierunków medycznych (35,4%).

Ponad 85% osób przed podpisaniem zgody na pobranie narządów po śmierci przedstawiło swoją decyzję najbliższej rodzinie. Około 15% wypełniając taką deklarację, nie rozmawiało wcześniej z rodziną na ten temat.

Poddano ocenie także dobrowolne podpisanie oświadczenia woli przez respondentów. Wśród badanych osób 62,5% wyraziła gotowość do podpisania oświadczenia woli.

Przeprowadzone badania wykazały również, że mały odsetek respondentów (ok. 15%) wie, gdzie należy zarejestrować swój ewentualny sprzeciw dotyczący pobierania narządów po śmierci. Wiedzę taką posiada jedynie 6 licealistów (2%), 28 studentów kierunków medycznych (9,2%) oraz 11 osób studiujących na kierunkach pedagogicznych (3,6%).

Ankietowani zostali także spytani o to „czy lekarze powinni rozmawiać z rodziną zmarłego na temat możliwości pobrania narządów z ciała zmarłej osoby, mimo że polskie prawo zezwala na przeprowadzenie takiego zabiegu u każdej osoby, która za życia nie wyraziła sprzeciwu w tej sprawie?”. W ba-

danej grupie około 92% osób uważa, że lekarze powinni przeprowadzać rozmowę z rodziną zmarłej osoby, mimo że prawo polskie tego nie uwzględnia.

Analizie poddane zostały także wypowiedzi badanej grupy osób dotyczące najczęstszych przyczyn zgłaszania sprzeciwu pobrania narządów. Najczęściej wskazywaną przyczyną były przekonania religijne (61,4%), drugą z kolei – emocje powstałe wskutek straty bliskiej osoby (54,6%), trzecią okazała się nieznamość problemów medycznych wśród społeczeństwa (45,7%).

Badana grupa licealistów za główną przyczynę zgłaszania sprzeciwu na pobranie narządów uznała emocje wywołane śmiercią bliskiej osoby. Wskazało ją 66 uczniów (21,7%). Na drugim miejscu znalazły się przekonania religijne – ok. 21%. Z kolei 54 uczniów (17,8% ogółu) było zdania, że to nieznamość problemów medycznych stoi na przeszkodzie w pobieraniu organów po śmierci.

Natomiast dla studentów zarówno kierunków medycznych, jak i pedagogicznych najczęstszą przyczyną są przekonania religijne. Stwierdziło tak odpowiednio 65 oraz 59 studentów.

Po opracowaniu kwestionariuszy okazało się również, że zaledwie 60 osób (19,7%) przynajmniej raz w życiu uczestniczyło w programach, zajęciach bądź warsztatach na temat transplantacji narządów. Największą liczbę stanowili studenci kierunków medycznych – 42 studentów (13,8%).

Przeanalizowano także zdania respondentów na temat istnienia w Polsce rynku handlu narządami. Zdumiewająco duża liczba ankietowanych osób uważa, że w Polsce istnieje handel ludzkimi narządami (50%). Jedynie 7% badanych stwierdziło, że zjawisko to nie istnieje. Natomiast nieco ponad 43% nie potrafi zająć stanowiska w tej sprawie.

Próbując ustalić stopień akceptacji dla nowych metod pozyskiwania narządów, zbadano, jaka jest postawa ankietowanych w stosunku do przeszczepiania narządów zwierzęcych człowiekowi. Wśród 304 ankietowanych transplantacje odzwierzęce zaakceptowałyby nieco ponad 41% badanych, w tym 59 studentów kierunków medycznych, 44 uczniów oraz 28 osób studiujących na kierunkach pedagogicznych. Z kolei 56,9% respondentów nie aprobeuje tej metody leczenia.

Oprócz przeprowadzonej ankiety, która zobrazowała wiedzę i postawę młodzieży oraz studentów odnośnie do dawstwa narządów oraz transplantologii, dodatkowo przeprowadzono wywiady ze specjalistami w tej dziedzinie:

- transplantologiem dr. n. med. Markiem Szymczakiem z Kliniki Chirurgii i Transplantacji Narządów w Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie;

Tabela 1. Poziom wiedzy na temat transplantologii wśród licealistów oraz studentów kierunków medycznych i pedagogicznych

	Liceum	Studia medyczne	Studia pedagogiczne	Ogółem
Wysoki	5 (1,6%)	18 (5,9%)	8 (2,7%)	31 (10,2%)
Średni	55 (18,1%)	67 (22,0%)	51 (16,8%)	173 (56,9%)
Niski	44 (14,5%)	16 (5,2%)	40 (13,2%)	100 (32,9%)

Tabela 2. Najczęstsze źródła informacji na temat transplantologii według licealistów oraz studentów

	Liceum	Studia medyczne	Studia pedagogiczne	Ogółem
Zajęcia na uczelni	4 (1,3%)	30 (9,9%)	4 (1,3%)	38 (12,5%)
Prasa	26 (8,6%)	49 (16,1%)	40 (13,1%)	115 (37,8%)
Telewizja	81 (26,6%)	79 (26,0%)	74 (24,4%)	234 (77,0%)
Książki	5 (1,7%)	11 (3,6%)	11 (3,6%)	27 (8,9%)
Rówieśnicy	4 (1,3%)	3 (1,0%)	0	7 (2,3%)
Rodzice	5 (1,7%)	1 (0,3%)	0	6 (2,0%)
Programy edukacyjne	22 (7,2%)	21 (6,9%)	31 (10,2%)	74 (24,3%)
Inne	7 (2,3%)	10 (3,3%)	1 (0,3%)	18 (5,9%)

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 3. Odpowiedzialność za rozprzestrzenianie informacji na temat transplantacji według licealistów oraz studentów

	Liceum	Studia medyczne	Studia pedagogiczne	Ogółem
Pielęgniarki	23 (7,6%)	38 (12,5%)	25 (8,2%)	86 (28,3%)
Nauczyciele	47 (15,4%)	51 (16,8%)	51 (16,8%)	149 (49,0%)
Lekarze	72 (23,7%)	67 (22,0%)	75 (24,7%)	214 (70,4%)
Samorządy lokalne	29 (9,5%)	38 (12,5%)	33 (10,9%)	100 (32,9%)
Mass media	59 (19,4%)	65 (21,4%)	54 (17,8%)	178 (58,6%)
Księża/zakonnicy	22 (7,2%)	21 (6,9%)	12 (4,0%)	55 (18,1%)

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 4. Osoby wyrażające zgodę na pobranie narządów poprzez podpisanie oświadczenia woli

	Liceum	Studia medyczne	Studia pedagogiczne	Ogółem
Podpisanie oświadczenia	22 (7,3%)	39 (12,8%)	35 (11,5%)	96 (31,6%)
Niepodpisanie oświadczenia	82 (27,0%)	62 (20,4%)	64 (21,0%)	208 (68,4%)

Tabela 5. Najczęstsze przyczyny zgłaszania sprzeciwu pobrania narządów według licealistów oraz studentów poszczególnych kierunków

	Liceum	Studia medyczne	Studia pedagogiczne	Ogółem
Religia	63 (20,7%)	65 (21,4%)	59 (19,4%)	187 (61,5%)
Emocje	66 (21,7%)	55 (18,1%)	45 (14,8%)	166 (54,6%)
Nieznajomość problemów	54 (17,8%)	48 (15,7%)	37 (12,2%)	139 (45,7%)
Obawa przed nieuczciwością	30 (9,9%)	27 (8,9%)	46 (15,1%)	103 (33,9%)
Złe podejście personelu	24 (7,9%)	34 (11,2%)	30 (10,2%)	89 (29,3%)
Brak zaufania do lekarzy	23 (7,6%)	20 (6,6%)	38 (12,5%)	81 (26,7%)
Obawa przed reakcją otoczenia	8 (2,6%)	15 (4,9%)	13 (4,3%)	36 (11,8%)

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Tabela 6. Ankietowani, którzy uczestniczyli w różnego rodzaju spotkaniach na temat transplantologii

	Liceum	Studia medyczne	Studia pedagogiczne	Ogółem
Uczestniczyli	8 (2,6%)	42 (13,8%)	10 (3,3%)	60 (19,7%)
Nie uczestniczyli	96 (31,6%)	59 (19,4%)	89 (29,3%)	244 (80,3%)

- koordynatorem transplantacyjnym ze Szpitala Klinicznego Dzieciątka Jezus w Warszawie – mgr pielęgniarstwa Małgorzata Zelman.

W ciekawy sposób doktor odniósł się do nauk ojca współczesnej medycyny – Hipokratesa, w których radził on swoim uczniom, aby nie zajmowali się nieuleczalnie chorymi oraz umierającymi ludźmi. Stwierdził, że „pacjenci, którzy kiedyś byli nieuleczalnie chorzy, obecnie dzięki transplantacjom powracają do zdrowia, zakładają rodziny, rodzą dzieci i cieszą się pełnią życia”.

Większa akceptacja społeczeństwa w razie konieczności przyjęcia przeszczepu w porównaniu ze znacznie mniejszą liczbą osób świadomie wyrażających zgodę na wykorzystanie swoich narządów lub narządów swoich bliskich po śmierci według dr. Szymczaka wynika z egoistycznego podejścia większości Polaków.

Zdaniem zarówno doktora, jak i mgr M. Zelman przyczyną małej liczby dawców narządów do przeszczepu jest niska świadomość i wiedza społeczeństwa na ten temat. Ludzie dość nieufnie podchodzą do tego problemu. Transplantolog twierdzi, że „dużą rolę odgrywają kwestie religijne, filozoficzne, a także prawdopodobnie brak zaufania co do nieodwracalności śmierci mózgu”. Lekarze zawsze pytają najbliższą rodziną o możliwość pobrania narządów, mimo że wymagane jest tylko potwierdzenie braku sprzeciwu w Centralnym Rejestrze Sprzeciwów. Zelman dodaje, że rozmowa z rodziną zmarłego na temat możliwości pobrania narządów powinna być oparta na empatii.

Specjaliści zdecydowanie stwierdzili, że momentem śmierci człowieka jest obumarcie mózgu. Aby zmienić w świadomości społecznej dominującą zasadę śmierci sercowej na obowiązującą zasadę śmierci mózgowej, według transplantologa „należy prowadzić szeroką akcję informacyjną na ten temat” za pośrednictwem mediów oraz Kościoła. Koordynatorka zwróciła uwagę na istotny aspekt, że „każdy z nas ma prawo do wyrażania własnego zdania, jednak powinno one być oparte na wiedzy oraz świadomości dotyczącej problemu”.

Zarówno lekarz transplantolog, jak i koordynator wspólnie stwierdzili, że w Polsce nie istnieje handel narządami ludzkimi. Doktor ponadto dodał, że do doniesień medialnych tego typu „należy podchodzić sceptycznie i z rozważą”.

DYSKUSJA

Wraz z upływem lat zarówno w Polsce, jak i na całym świecie wśród społeczeństwa wzrasta poziom

akceptacji wobec transplantologii jako jednej z metod ratowania życia chorym ze schyłkową niewydolnością narządową. Z drugiej strony, w społeczeństwie wciąż istnieje wiele barier związanych z tą formą leczenia. Ponadto nieustannie wydłuża się lista osób oczekujących na przeszczep w porównaniu z listą zadeklarowanych dawców organów.

W wielu krajach na świecie, a także w Polsce wielokrotnie podejmowano próby zbadania opinii publicznej w sprawie dawstwa i przeszczepiania narządów w celu poznania barier społecznych dotyczących tej metody leczenia. W 2001 roku zostały opublikowane wyniki badań przeprowadzonych wśród ogółu społeczeństwa oraz dawców krwi w Hongkongu. Okazało się, że około 56% ogółu badanej populacji stwierdziło, że dawstwo narządów jest obowiązkiem obywateli. Ponadto badacze odnotowali większą skłonność do podpisania karty dawcy organów w grupie dawców krwi (49,9%) w porównaniu z ogółem społeczeństwa (22,6%), z czego 70% z obu grup, którzy podpisali deklarację, nosiło ją przy sobie [11]. W materiale własnym liczba licealistów i studentów, którzy podpisali oświadczenia woli, oscylowała na poziomie 32%. Natomiast prawie 72% spośród osób, które podpisały oświadczenie, nosi je przy sobie.

Także w takim kraju jak Hiszpania, która przoduje na arenie międzynarodowej pod względem liczby pobrań organów [12], prowadzone są badania dotyczące opinii publicznej na ten temat. W 1995 roku na ramach czasopisma „Medicina Clinica” Martinez i wsp. przedstawili wyniki dotyczące omawianej tematyki. Wśród badanej populacji 65% osób zgodziło się na pobranie swoich narządów po śmierci, a 93% na pobranie organów od zmarłej bliskiej osoby [13]. W badaniach przeprowadzonych na uniwersytecie w Teheranie na grupie studentów medycyny również większość badanej populacji (85%) byłaby skłonna oddać swoje narządy po śmierci [14]. Z kolei w Szwecji zdecydowałoby się na to 62% badanych osób [15]. Zgodnie z badaniami naukowymi również w materiale własnym stwierdzono wysoki poziom gotowości respondentów do oddania narządów po śmierci (91,1%) a także duży stopień gotowości ofiarowania narządów zmarłej osoby bliskiej (77,3%). „Mniej optymistyczne dane uzyskano z Niemiec – 46,8% oddałoby swoje narządy po śmierci, 14% było temu przeciwnych zdania, duża liczba (39,2%) badanych była niezdecydowana” [16].

Centrum Badania Opinii Społecznej w 2009 roku przeprowadziło badania na temat opinii społecznej odnośnie do przeszczepiania narządów. Wyniki badań pokazały, że 91% badanych Polaków aprobuje pobieranie narządów od osób zmarłych, a sprzeciw wyraziło 6% ankietowanych [3]. W materiale własnym

prawie 96% respondentów akceptuje tego typu zabieg, sprzeciw zaś wyrażany był sporadycznie (4,3%).

W 2009 roku grupa badaczy przeprowadziła ciekawe badania na temat dawstwa narządów wśród studentów uczelni wyższych Szczecina. Badaniem objęto 3 największe szczecińskie uczelnie: Pomorską Akademię Medyczną, Uniwersytet Szczeciński oraz Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny. „Studenci uczelni medycznej jako źródła informacji najczęściej podają: książki (92%), służbę zdrowia (82%) i znajomych (81%). W przypadku studentów uniwersytetu na pierwszym miejscu plasuje się telewizja (94%), dalej czasopisma (88%) i książki (82%). Studenci uczelni technicznej także jako źródła informacji podają: telewizję (91%), czasopisma (87%) i radio (79%)” [17]. Uzyskane we własnych badaniach wyniki na temat źródeł informacji dotyczących transplantologii w zbliżonym stopniu pokrywają się z wynikami przedstawionymi w piśmiennictwie. Najczęstszym źródłem informacji na temat przeszczepiania dla ogółu badanej populacji jest telewizja (77%). Studenci kierunków medycznych informacje na ten temat pozyskują ponadto z prasy, zajęć na uczelni oraz programów profilaktycznych. Osoby studiujące na kierunkach pedagogicznych oraz licealiści jako źródła informacji wskazali: prasę, programy profilaktyczne i książki.

Wyżej wspomniane badania ukazują także wysoki poziom akceptacji dla ksenotransplantacji wśród badanej grupy studentów [17]. W materiale własnym około 57% wszystkich respondentów było przeciwnych tej metodzie pozyskiwania narządów.

Postawy wobec przeszczepiania narządów w zależności od grup społecznych przedstawia raport IPSOS z 2002 roku. Wynika z niego, że „studenci bez względu na kierunek studiów są największymi entuzjastami” [18] przeszczepów rodzinnych od dawcy żywego. Wśród studentów uczelni medycznych 71% akceptuje tego typu zabieg [18]. Dokonana przez mnie analiza potwierdza doniesienia naukowe. Około 94% respondentów akceptuje pobieranie organów od osoby zdrowej, nieco ponad 6% jest temu przeciwna.

Raport przedstawia także opinie społeczeństwa polskiego w odniesieniu do momentu śmierci człowieka. „Zarówno ogół Polaków, jak i studenci kierunków pozamedycznych częściej są zdania, że śmierć człowieka następuje wówczas, gdy przestaje pracować mózg i ustaje bicie serca, niż że śmierć następuje wraz ze śmiercią mózgu. Odwrotnie sytuacja wygląda w środowiskach medycznych, a więc wśród lekarzy, pielęgniarek oraz studentów medycyny” [18]. Przeprowadzone wywiady ze specjalistami w dziedzinie transplantologii potwierdziły powyższe doniesienia naukowe. Zarówno Szymczak, jak i Zelman

za moment śmierci człowieka jako całego organizmu wskazali obumarcie (śmierć) mózgu.

„Zdecydowana większość Polaków (76%) jest zdania, że lekarze zobowiązani są rozmawiać z rodzinami na temat możliwości pobrania narządów od zmarłej osoby bliskiej, mimo że zgodnie z prawem można pobrać narząd od każdego zmarłego, który nie zgłosił za życia pisemnego sprzeciwu w tej sprawie” [18]. W materiale własnym uzyskano podobne wyniki – około 92% respondentów jest podobnego zdania.

W raporcie przedstawione zostały ponadto przyczyny sprzeciwu rodzin na pobranie narządów od osób zmarłych. Według studentów uczelni medycznych są to: względy emocjonalne (64%), nieznamość problemów medycznych (42%), przekonania religijne (17%) oraz obawa przed nieuczciwym wykorzystaniem organów (8%) [18]. Przeprowadzona przeze mnie analiza po części potwierdza doniesienia naukowe w tej sprawie. Jednak zarówno w materiale własnych badań, jak i w literaturze najczęstszymi przyczynami są przekonania religijne, emocje wywołane stratą bliskiej osoby oraz niewystarczająca wiedza na ten temat.

Polacy niechętnie zgłaszają sprzeciw w Centralnym Rejestrze Sprzeciwów. Z badań przeprowadzonych przez IPSOS wynika, że 94% ogółu badanej populacji nie zgłosiła sprzeciwu [18].

Badania opublikowane w 2010 roku przez Eurobarometr wykazały, że poziom wiedzy na temat transplantologii w Polsce jest niski. Nasz kraj pod względem wiedzy na temat regulacji prawnych dotyczących dawstwa i transplantologii organów znalazł się na 14 miejscu (27%) spośród wszystkich państw Unii Europejskiej [19]. Potwierdza to przyjętą w pracy hipotezę, że wśród młodych Polaków zamieszkujących teren miasta Kielce główną barierą dla transplantologii jest niski poziom wiedzy na ten temat.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza badań i otrzymane wyniki pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. Zbyt niski poziom wiedzy wśród licealistów oraz studentów ogranicza podejmowanie decyzji na ten temat w świadomy sposób.
2. Transplantologia jako metoda ratowania życia ludzkiego jest powszechnie akceptowana wśród młodych Polaków.
3. Należy prowadzić różnego rodzaju kampanie edukacyjne na temat przeszczepiania narządów informujące o potrzebach oraz wynikach przeszczepiania organów oraz zachęcających do wyrażania

swojego zdania w otoczeniu na temat dawstwa swoich narządów po śmierci.

4. Informacje na temat zgłaszania sprzeciwu w Centralnym Rejestrze Sprzeciwów powinny być ogólnie dostępne dla zainteresowanych.

PIŚMIENNICTWO

- [1] Rowiński W, Wałaszewski J, Safjan D i wsp. Problemy etyczno-obyczajowe przeszczepiania narządów. *Służba zdrowia* 2002; 26–30: 18–20.
- [2] Rowiński W. Bariery przeszczepiania narządów w Polsce i sposoby ich pokonania. *Medycyna Praktyczna* 2009; 1: 156–157.
- [3] http://www.cbos.pl/PL/home_pl/cbos_pl.php [dostęp: 07.10.2011].
- [4] Rowiński W, Wałaszewski J, Safjan D i wsp. Problemy etyczno-obyczajowe przeszczepiania narządów. W: *Transplantologia kliniczna*. Red. W Rowiński, J Wałaszewski, L Pączek. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2004; 307–312.
- [5] Zembala M. Zasady pobierania i przeszczepiania narządów i tkanek do transplantacji w ujęciu Europejskiej Konwencji Bioetycznej. *Kardiochirurgia i Torakochirurgia Polska* 2009; 4: 407–413.
- [6] Norkowski JM. *Medycyna na krawędzi*. Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne; Radom 2011; 20–21: 395–398.
- [7] Cymerman I. Transplantacja organów jako problem społeczny oraz wyzwanie edukacyjne, <http://www.przeszczep.pl/?a=tekst&id=78> [dostęp: 14.12.2011].
- [8] Wójcik B. Czy pobieranie narządów do przeszczepienia wiąże się z niebezpieczeństwem przyśpieszenia śmierci dawcy? – z perspektywy bioetyka. *Medycyna Praktyczna* 2011; 3: 119–128.
- [9] Szewczyk K. *Bioetyka. Pacjent w systemie opieki zdrowotnej 2*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009; 137–145.
- [10] Kowal K. Cały do grobu... czyli rzecz o kłopotach ze społeczną tolerancją przeszczepów ex mortus, <http://www.przeszczep.pl/?a=tekst&id=130> [dostęp: 13.11.2011].
- [11] Li PK, Lin CK, Lam PK et al. Attitudes about organ and tissue donation among the general public and blond donors in Hong Kong. *Progress in Transplantation* 2001; 11(2): 98–103.
- [12] Kruszyński Z. *Intensywna terapia stanu astmatycznego. Przygotowanie dawcy narządów*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2009; 55, 57, 60–64, 68.
- [13] Martinez JM, Martin A, López JS. Spanish public opinion concerning organ donation and transplantation. *Medicina Clinica* 1995; 105(11): 401–406.
- [14] Sanavi S, Afshar R, Lotfizadeh AR et al. Survey of medical students of Shahed University in Iran about attitude and willingness toward organ transplantation. *Transplantation Proceedings* 2009; 41(5): 1477–1479.
- [15] Sanner M. A comparison of public attitudes toward autopsy, organ donation, and anatomic dissection. A Swedish survey. *The Journal of the American Medical Association* 1994; 271(4): 284–288.
- [16] Dobrowolska B, Klukow J. Moralne kontrowersje wokół idei komercjalizacji transplantacji – opinie lekarzy i pielęgniarek region lubelskiego. W: *Bioetyka w zawodzie lekarza*. Red. W Chańska, J Hartman. Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010; 190.
- [17] Gorzkowicz B, Majewski W, Tracz E i wsp. Opinia na temat dawstwa narządów wśród studentów uczelni wyższych Szczecina. *Problemy Pielęgniarstwa* 2010; 18(2): 111–116.
- [18] Kośmider-Cichomska A. Postawy wobec przeszczepu narządów. Raport z badań, http://old.ipsos.pl/3_4_005.pdf [dostęp: 08.01.2012].
- [19] European Commission, Special Eurobarometer 333a. Organ Donation and Transplantation, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_333a_en.pdf [dostęp: 03.12.2011].

Adres do korespondencji:

Patryk Wojciechowski
25-654 Kielce, ul. Wygoda 27
e-mail: patryk.wojciechowski.edu@gmail.com
tel. 41 346 29 52, 510 309 174